

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 364.27 (4РОС) (09)

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАВДАНЬ І КОНТИНГЕНТУ ПРЯДИЛЬНИХ, ГАМІВНИХ І РОБОЧИХ БУДИНКІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ (НА МАТЕРІАЛАХ ПОВНОГО ЗІБРАННЯ ЗАКОНІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ)

Тетяна Моїсеєва

Одеський національний політехнічний університет
Україна, 65044, м. Одеса, пр. Шевченка, 1
e-mail: moiseeva_tatyana@inbox.ru

Упродовж XVIII-XIX століть у Російській імперії формується низка закладів, в яких праця застосовується як засіб «терапії» (авт.), або покарання. Серед них слід назвати і такі, як прядильні, гамівні (Г.Б. – *Т.М.*) та робочі (у нормативних актах згадуються як «работные», або «рабочие»; щоб уникнути плутанини, ми будемо вживати термін «робочі» – Р.Б. – *Т.М.*) будинки.

Дослідження діяльності подібних установ у минулому представляє науковий інтерес і, на наш погляд, є надзвичайно актуальним. У різні історичні епохи здійснювалися спроби використати суспільну та виховну природу праці у періоди природних чи суспільних катаклізмів, як засіб організації трудової зайнятості при безробітті (громадські роботи, будинки працелюбства); перевиховання, або покарання асоціальних елементів (прядильні, гамівні, робочі будинки, землеробські колонії та ремісничі притулки для малолітніх правопорушників) і багато інших.

Вироблення основних напрямків, принципів, методів роботи з «проблемними» групами важливе й у наш час, оскільки у складних соціально-економічних, суспільно-політичних реаліях сьогодення кількість їх лише збільшується. У цій сфері особливо значимим є об'єднання зусиль соціальних працівників,

соціологів, психологів, політиків, правознавців.

Означене питання вивчається в історико-соціальній та історико-правовій площині.

У сучасній історіографії існують певні диспропорції у дослідженні проблеми. Зокрема, значна частина праць науковців, публіцистів присвячена історії будинків працелюбства [1].

Інформація стосовно виникнення та діяльності прядильних, гамівних і робочих будинків представлена дуже фрагментарно. Стислі дані щодо історичного фону їх створення та призначення наявні у навчальній літературі по соціальній роботі, а також статтях, присвячених історії благодійності [2]. Певним чином означена тема представлена у роботах з історії права та пенітенціарної системи, де згадані установи ідентифікуються як один з типів тюремних закладів [3]. Корисною у плані вивчення діяльності закордонних робочих будинків є стаття В.О. Стремєцької [4].

У той же час, праці, в яких би підходи влади до роботи з деякими девіантними групами населення були проілюстровані еволюцією законодавства, в історіографії представлені недостатньо.

Метою статті є вивчення процесу формування та розвитку нормативно-законодавчої бази у визначенні завдань і контингенту прядильних, гамівних і робочих будинків на основі аналізу

документів, розміщених на сторінках Повного зібрання законів Російської імперії (ПЗЗРІ).

Так звані «прядильні» та «гамівні» будинки з часу їх виникнення використовувалися як заклади «трудотерапії» та «трудопокарання». Наприклад, зміст низки указів першої третини XVIII ст. свідчить про те, що у «прядильних» будинках (дворах) передбачалося утримувати «виновных баб и девок, которыя смертныя казни будут не подлежат» [5].

Згадані законодавчі акти не дають уявлення про ступінь і природу провини чи злочину, за які жінок передбачалося спрямовувати до «прядильних» домів, у той же час, нашоухують на думку, що певна «диференціація» провинностей мала місце, оскільки місцева влада, при направленні жінок до цих закладів, повинна була зазначити, «сколько которой лет в той работе быть, или по смерть, усматривая по их винам» [6]. Трохи пізніше, у «Регламенті головного магістрату» 1721 р. призначення «прядильних» будинків буде конкретизовано: «прядильне дома для непотребного и неистового женского пола» [7].

Більш інформативними є документи щодо створення та принципи діяльності гамівних (смирительных) будинків. У першу чергу слід назвати такі, як: «Регламент или Устав Главного Магистрата», (далі – «Регламент») прийнятий у 1721 р. (розділ XX «О цухтаузах (или смирительных домах) и гошпиталях (или больницах)» та «Учреждения для управления Губерний Всероссийской империи» (далі – «Учреждения...») 1775 р. (розділ XXV «О приказе общественного призрения, и его должности», п. 391).

Цікавий матеріал для дослідників діяльності Г.Б. надає затверджене у січні 1839 р. «Положение о исправительном заведении в С. Петербурге» (далі – «Положение о исправительном...»), яке в основній своїй частині базується на положеннях «Учреждения...», у той же час, їх розширює, доповнює та конкретизує.

Враховуючи, що документи такого роду

для однотипних закладів були майже ідентичними (з невеликими «відхиленнями») по всій імперії, вважаємо, що аналіз «Положения о исправительном...» дасть змогу виявити загальнодержавні тенденції до організації подібних закладів.

Те, що створюваний у Санкт-Петербурзі виправний заклад був наслідувачем Г.Б. підтверджує §3 документу: «Исправительное заведение заменяет смирительный дом, принимая в руководство и правила сего дома» [8].

«Учреждения...» чітко визначає характер, соціальну спрямованість і мету гамівних (виправних) будинків: «Смирительный дом ограждает общество от многих предрозостей, добронравие повреждающих, и следовательно бывает нужен для общего благочестия и спокойствия семей» [9].

Значна увага у названих документах приділяється визначенню контингенту Г.Б.: «смирительный дом устанавливается ради таких людей обоого пола, которые непотребного и невоздержанного жития, яко: 1. сыновья, или дочери, кои родителям своим непослушны, или пребывают злого жития, или ни к чему доброму не склонны. 2. Люди, которые впадут в непотребное житие, начнут расточать имение, долги накопляют вдвое против имения, и чинить непотребности, противные чести. 3. Люди, которые начнут без стыда и зазора иметь явно поведение, добронравию и благочинию противное. 4. Рабы непотребные, которых никто в службу не принимает. 5. Рабы ленивые и гуляки, кои все пропивают, или проматывают. 6. Люди, которые не хотят трудиться для своего пропитания. 7. Непотребного, неистового и соблазнительного жития женского пола» [10].

У деяких інших документах коло «клієнтів» «гамівних» будинків поповнюється за рахунок відставних військових і цивільних чиновників, засуджених за розпусну поведінку (Сенатський указ від 6 листопада 1831 р.) та невиліковно хворих злочинців «подлежащих наказанию плетью или розгами с оставлением на месте

жителства». Таким злочинцям передбачалося замінити фізичне покарання направленням у «домы смирительный или рабочий на определенное время» (Затверджена думка Державної Ради від 18 листопада 1834 р.) [11].

Згідно з «Положением о исправительном...» у виправній заклад приймалися діти з 10 років. Що стосується верхньої межі віку, то вона для потенційних в'язнів взагалі не визначалася (запропонована у проекті «Положення о исправительном...» верхня «планка» у 65 років була відхилена) [12].

«Учреждениями...» визначалися і суб'єкти, за рішеннями («прошеннями») яких гамівні будинки формували свій контингент: губернські правління, суди, батьки або родичі (не менше трьох), які звернулися з клопотанням до Приказу суспільної опіки, поміщики чи хазяї. При цьому родичі, поміщики та хазяї повинні були представити свідоцтво, або пояснити причину, з якої особа «карається» таким чином [13].

З часу створення терміни «ув'язнення» у гамівних будинках, як і в прядильних, визначалися однаково: «на время, или навсегда», «кто на какое время по злым его поступкам будет достоин» [14].

Інший підхід до визначення термінів бачимо в «Положении о исправительном...» (§§ 34-40): «В исправительное заведение никто не может быть назначаем навсегда и бессрочно». Далі зазначалося, що підопічні можуть знаходитися у закладі не менше одного місяця і не більше двох років [15].

Наведений перелік дозволяє зробити висновок, що Г.Б. призначалися для людей, які вчинили так звані злочини проти моралі. У той же час, така «розмитість» визначення контингенту та спрощена процедура прийняття до Г.Б. за клопотаннями приватних осіб могла приводити до зловживань (рідні поміщиків, хазяїв, які з тих чи інших причин намагалися позбутися «тягаря»).

Підтвердженням цьому є уривок з книги В.Н. Нікітіна «Тюрьма и ссылка. Историческое, законодательное, административное и бытовое положение заключенных, пересыльных, их детей и

освобожденных из под стражи, со времени возникновения русской тюрьмы, до наших дней. 1560-1880 г.», в якій він наводить враження від відвідування російських тюремних закладів англійця Вальтера Венінга: «в смирительном доме «комнаты были также грязны, а воздух в них чрезвычайно был дурной». Тут Венинг видел «колодников, привязанных за шею, женщин в рогатках, на которых имелись по 3 острых спицы, длиною 8 дюймов и так вделаны, что женщины не могли ложиться ни днем, ни ночью». Мучили их так, по свидетельству Венинга, «из угождения тем, кто их отдал в сие место (помещики)» [16].

Перші згадки робочих будинків на сторінках ПЗЗРІ відносяться до 1775 р.: Указ Московському Обер-Поліцмейстеру «Об учреждении под ведомством тамошней Полиции особой больницы, богадельни и работных домов» та «Учреждения для управления Губерний Всероссийской империи» (Учреждения...) [17].

Варто зауважити, що у цих нормативних актах відсутня чіткість у визначенні призначення згадуваних установ. Наприклад, в Указі Московському Обер-Поліцмейстеру наголошується на їх **виправній функції**: «в здешнем городе множество молодых лет ленивцов, приобывкших лучше праздно шатаются, прося бесстыдно милостыни, нежели получают пропитание работою: для таковых дабы прекратить им средства к развратной праздности, учредить работные дома под ведомством здешней Полиции».

Через декілька років (1781 р.) Сенатським указом було передбачено поширення Р.Б., як одного із засобів боротьби з жebraцтвом, «на все в Государстве места, ибо скитающиеся за милостынею не в одной здешней губернии находятся» [18].

Що стосується іншого документу («Учреждения...»), то тут головний акцент робився на **функції допомоги**: «дабы работою доставит прокормление неимущим» [19].

Таким чином, з самого початку у діяльність Р.Б. закладалося протиріччя, яке полягало у спробі поєднати під «одним

дахом» добровільну та примусову працю – «трудова допомога» та «трудотерапію» («трудопокарання»).

Аргументом на користь цього твердження є перелік потенційних «клієнтів» Р.Б., закріплений у ст. 295 Статуту Суспільної Опіки (1857 р.): «1) люди обоєго пола совершенно убогие, кои работают могут и сами добровольно туда приходят; 2) не имеющие пристанища, кои присылаются на время или и навсегда по распоряжению местного начальства; 3) присылаемые по распоряжению местной полиции праздношатающиеся и пойманные в прошении милостыни люди, могущие прокормиться работою» [20].

Паралельно відбувалося запровадження іншого типу Р.Б. – для **злочинців**, в яких наголос робився на **виправну**, а скоріше навіть **каральну функцію праці**. Так, Указом від 3 квітня 1781 р. передбачалося спрямування до Р.Б. за **злочин** – покражу. При цьому виділялося три види покраж (воровства): *грабіж* (воровство-грабеж), *крадіжка* (воровство-кража), *шахрайство* (воровство-мошенничество) [21].

У той же час, запровадження нового типу робочих будинків не означало скасування старих. У Сенатському указі від 31 січня 1783 р. «О заведении во всех Губерниях для преступников, обличенных в краже, грабеже и мошенничестве, рабочих домов, особых от тех, кои по Учреждению о Губерниях назначены, и об употреблении на сие денег из суммы, определенной в каждой губернии на строение» зазначалося, що «сии не меньше для общественной пользы нужны, как и устройство рабочих домов для преступников» [22].

У більш пізніх нормативних актах коло «підопічних» Р.Б. для злочинців продовжувало розширюватися. Ув'язненню підлягали порушники паспортного режиму, солдатки (з державних селян) «развратного поведения, которые будучи способны к работам, по лености не хотят снискивать трудами пропитание» й ін. [23].

Незважаючи на відмінність робочих будинків за їх цілями, вони повинні були перебувати під наглядом та у віданні Приказу Суспільної Опіки [24].

Аналіз наведених нормативних актів

свідчить, що Р.Б. для злочинців створювалися та розвивалися як *виправні заклади тюремного типу* за незначні правопорушення.

Ілюстрацією до цієї тези є норми затвердженого 13 січня 1839 р. «Положения о рабочем доме в С. Петербурге» (далі – «Положение о рабочем...»): «Рабочий дом в С. Петербурге учрежден для людей обличенных в воровстве и других преступлениях, ... но подвергаемых легкому наказанию, ... причисляется к исправительному заведению» (§§ 1, 4) [25].

Як впливає з документу, петербурзький робочий будинок не обмежуючи коло потенційних «клієнтів» лише ув'язненими за покражу «для отработания суммы, по мере вины», доповнював його арештантами, направленними до Р.Б. «в наказание за другие преступления, не подвергающиеся тягчайшим наказаниям» (§ 20). До цих «інших» злочинів «Положение о рабочем...» відносило: жінок, «изобличенных в двукратном корчемстве без насилия»; засуджених за таємний ввіз іноземних товарів і вчинення правопорушення чи злочину «в пьянстве без намерения»; кріпаків за провини супроти власника, чи поліцейські «проступки» (§ 28) [26].

Логічним завершенням розвитку Р.Б. для злочинців як елементу каральної системи стало рішення (грудень 1865 р.) щодо їх вилучення з відання Приказів Суспільної Опіки та підпорядкування Губернським правлінням і «Попечительным о Тюрмах Комитетам» [27].

Аналіз документів, представлених у Першому та Другому зібраннях ПЗЗРІ дозволяє зробити деякі висновки:

1. Контингент прядильних будинків складала суто жінки. У той же час, недостатність інформації звужує можливості чіткого визначення як кола потенційних «клієнтів» цих установ, так і характеру їх провини (злочину).

2. Гамівні будинки слугували закладами для утримання осіб, що вчинили так звані злочини проти моралі.

3. Аналіз контингенту робочих будинків свідчить про їх двоїстий характер, використання Р.Б. як для профілактики

жебратства, трудової допомоги, так і для утримання злочинців.

4. В усіх закладах головним засобом виховання, допомоги, покарання виступала праця.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бадя Л.В. Отечественный опыт преодоления бедности методами трудовой помощи (XVIII – начало XX века) / Л.В. Бадя. – М.: АНО СПО СОТИС, 2008 – 218 с.; Бадя Л.В. Становление и развитие трудовой помощи населению в дореволюционной России / Л.В. Бадя. – М.: НОУ Моск. соц.-экон. ин-т, 2005. – 220 с.; Моисеева Т.М. Формування нормативної бази діяльності будинків працелюбства (кінець XIX ст.) / Т.М. Моисеева // Інтелігенція і влада: матеріали П'ятої Всеукраїнської наук. конф. (Одеса, 24-25 грудня 2009): у 3-х ч. Ч. 1 / редкол.: гол. ред. Г.І. Гончарук [та ін.]. – Одеса: Астропринт, 2009. – С. 152-158; Походзіло Ю.М. Трудова допомога як напрямок діяльності у сфері громадського піклування останньої третини XIX – поч. XX ст. в Україні / Ю.М. Походзіло // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 1. – С. 487-493.
2. Горілий А. Історія соціальної роботи: курс лекцій / А. Горілий. – Тернопіль: «Економічна думка», 2003. – 72 с.; Поліщук В.А. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи. Курс лекцій / В.А. Поліщук, О.І. Янкович. – Тернопіль: ТДПУ, 2009. – 256 с.; Холостова Е.І. Соціальна робота: Учебное пособие / Е.И. Холостова. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2004. – 692 с.
3. Таганцев Н.С. Уголовное право (Общая часть). – Ч. 2. По изданию 1902 года / Н.С. Таганцев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.allpravo.ru/library/doc101p0/instrum106/>; Никитин В.Н. Тюрьма и ссылка. Историческое, законодательное, административное и бытовое положение заключенных, пересыльных, их детей и освобожденных из под стражи, со времени возникновения русской тюрьмы, до наших дней. 1560-1880 г. / В.Н. Никитин. – СПб.: Типография Г. Шпарварт, 1880. – 673 с.
4. Стремецька В.О. Організація трудової допомоги населенню у XIX – на початку XX ст. / Вікторія Олександрівна Стремецька // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: «Педагогіка. Соціальна робота. – Вип. 25. – Ужгород, 2012. – С. 198-201.
5. Об отсылке виновных баб и девок, которые не будут подлежать смертной казни, на прядильный двор (№ 3306) // ПСЗРИ. – Собр. I. – Т. V (1713-1719). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1830. – С. 666; Инструкция Московскому Обер-Полицмейстеру Грекову (№ 4047) // ПСЗРИ. – Собр. I. – Т. VI (1720-1722). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1830. – С. 734.
6. Об отсылке виновных баб и девок для работы на полотняные заводы (№ 3313) // ПСЗРИ. – Собр. I. – Т. V (1713-1719). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1830. – С. 669-670; О построении в Москве при парусной фабрике прядильного дома для содержания в работе провинившихся женщин, и о даче им на пропитание казенного хлеба против каторжных (№ 8224) // ПСЗРИ. – Собр. I. – Т. XI (1740-1743). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1830. – С. 235.
7. Регламент или Устав Главного Магистрата (далі – Регламент). – Гл. XX «О цухтгаузах (или смирительных домах) и гошпиталях (или больницах)» (№ 3708) // ПСЗРИ. – Собр. I. – Т. VI (1720-1722). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1830. – С. 301-302.
8. Положение о исправительном заведении в С. Петербурге (далі – Положение о исправительном...) (№ 11930) // ПСЗРИ. – Собр. 2. – Т. XIV. – Ч. I (1839). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1840. – С. 14.
9. Учреждения для управления Губерний Всероссийской империи (далі – Учреждения...) (№ 14392) // ПСЗРИ. – Собр. I. – Т. XX (1775- 1780). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1830. – С. 274.
10. Регламент... – С. 301-302; Учреждения... – С. 274.
11. О дополнительных правилах относительно суждения отставных Военных и Гражданских Чиновников за развратное поведение (№ 4925) // ПСЗРИ. – Собр. 2. – Т. VI. – Ч. 2 (1831). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1832. – С. 186-188; О облегчении наказания преступников, одержимых некоторыми неизлечимыми болезнями (№ 7551) // ПСЗРИ. – Собр. 2. – Т. IX (1834). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1835. – С. 170.
12. Положение о исправительном... – С. 13, 16.
13. Учреждения... – С. 275.
14. Регламент... – С. 301-302; Учреждения... – С. 274.
15. Положение о исправительном... – С. 16.
16. Никитин В.Н. Тюрьма и ссылка. Историческое, законодательное, административное и бытовое положение заключенных, пересыльных, их детей и освобожденных из под стражи, со времени возникновения русской тюрьмы, до наших дней. 1560-1880 г. – СПб.: Типография Г. Шпарварт, 1880. – С. 12.
17. Об учреждении под ведомством тамошней Полиции особой больницы, богадельни и работных домов (№ 14357) // ПСЗРИ. – Собр. I. – Т. XX (1775-1780). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1830. – С. 199; Учреждения... – С. 274.
18. Об учреждении под ведомством... – С. 199; О мерах к доставлению пропитания нищим (№ 15152) // ПСЗРИ. – Собр. I. – Т. XXI (1781-1783). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1830. – С. 115.
19. Учреждения... – С. 274.
20. Устав о общественном призрении // Свод законов Российской империи. – В 5 книгах. – Т. 13. – СПб.: Русское книжное товарищество «Деятель» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://civil.consultant.ru/reprint/books/220/363.html#img364>. – С. 102.
21. О суде и наказаниях за воровство разных родов и о заведении рабочих домов во всех губерниях (№ 15147) // ПСЗРИ. – Собр. I. – Т. XXI (1781-1783). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1830. – С. 108-109.
22. О заведении во всех Губерниях для преступников, обличенных в краже, грабеже и мошенничестве, рабочих домов, особых от тех, кои по Учреждению о Губерниях назначены, и об употреблении на сие денег из суммы, определенной в каждой губернии на строение (№ 15657) // ПСЗРИ. – Собр. I. – Т. XXI (1781-1783). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1830. – С. 860-861.
23. О призрении солдаток, происходящих из сословия государственных крестьян (№ 14278) // ПСЗРИ. – Собр. II. – Т. XVI (1841). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1842. – С. 122-124; О правилах заключения простолодинов, проживающих в столицах, за просрочку паспортов в рабочий дом (№ 17696) // ПСЗРИ. – Собр. II. – Т. XIX (1844). – СПб.:

Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1845. – С. 173.

24. О бытии рабочему дому под ведением Приказа Общественного Призрения (№ 15492) // ПСЗРИ. – Собр. I. – Т. XXI (1781-1783). – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1830. – С. 651.

25. Положение о рабочем доме в С.-Петербурге (№ 11931) // ПСЗРИ. – Собр. II. – Т. XIV (1839). – Ч. I. – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В.

Канцелярии, 1840. – С. 52.

26. Положение о рабочем... – С. 53-55.

27. О передаче состоящих в заведывании Приказов Общественного Призрения рабочих и смиренных домов в ведение Губернских Правлений и Попечительных о Тюрьмах Комитетов (№ 42737) // ПСЗРИ. – Собр. II. – Т. XL (1865). – Ч. II. – СПб.: Типография II отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1867. – С. 310-311.

Моисеева Татьяна Законодавчо-нормативне визначення завдань і контингенту прядильних, гамівних і робочих будинків: порівняльний аналіз (на матеріалах Повного зібрання законів Російської імперії)

У статті досліджується процес формування та розвитку нормативно-законодавчої бази у визначенні завдань і кола «клієнтів» прядильних, гамівних і робочих будинків на основі аналізу документів, розміщених на сторінках Повного зібрання законів Російської імперії.

Ключові слова: законодавчі та нормативні акти, прядильні, гамівні, робочі будинки, трудова допомога, виправні заклади, злочинці, покарання

Моисеева Татьяна Законодательно-нормативное определение заданий и контингента прядильных, смиренных и рабочих домов: сравнительный анализ (на материалах Полного собрания законов Российской империи)

В статье исследуется процесс формирования и развития нормативно-законодательной базы в определении задач и круга «клиентов» прядильных, смиренных и рабочих домов на основе анализа документов, размещенных на страницах Полного собрания законов Российской империи.

Ключевые слова: законодательные и нормативные акты, прядильные, смиренные, рабочие дома, трудовая помощь, исправительные заведения, преступники, наказание

Moiseeva Tatyana Legislative and normative definition of tasks and contingent spinning, restraints and workers houses: a comparative analysis (on materials of the Complete Collection of Laws of the Russian Empire)

The article explores the process of formation and development of the legislative framework in the definition of objectives and the terms «clients» spinning, restraints and workers houses on the basis of the analysis of the documents posted on the pages of the Complete Collection of Laws of the Russian Empire.

Keywords: legislative and normative acts, spinning, braking, workings houses, labour help, correctional establishments, criminals, punishments

Рецензенти:

Казьмирчук Г.Д., д.і.н., професор

Тихонов А.К., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 12.02.2016 р.